

ਡੀ. ਫਾਲਸਾ ਅਤੇ ਆਈ.ਡੀ. ਦੁਆ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ

ਜੇ.ਜੇ. ਰੂਲੀਆ ਰਾਮ ,—ਅਪੀਲਕਰਤਾ.

ਬਨਾਮ

ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ,—ਉੱਤਰਦਾਤਾ।

ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ 1959 ਦੇ ਆਰਡਰ ਨੰਬਰ 2-ਈ ਤੋਂ- ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ (XLIII of 1951- ਧਾਰਾ 116-A— ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲ—ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਹੱਦ— ਧਾਰਾ 123(1) —ਰਿਸ਼ਵਤਖੇਰੀ—ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫਾ—ਕੀ ਰਕਮ - ਰਿਸ਼ਵਤਖੇਰੀ—ਧਾਰਾ 123 (4)—ਸਬੂਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ—ਕਿਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ— ਧਾਰਾ 100 (1) (ਡੀ) (iv) -ਚੋਣਾਂ 'ਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਪ੍ਰਭਾਵ—ਕੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ—ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ— ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ—ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਹੱਦ.

ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 116-ਏ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਪੀਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਪੀਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਦੀਵਾਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੂਲ ਫਰਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਧਾਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮੂਲ ਫਰਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨੀ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫੇ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫਾ ਰਿਸ਼ਵਤਖੇਰੀ ਦਾ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਦਾਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤਖੇਰੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਮੰਨਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫਾ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਅਤੇ ਤੋਹਫੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸ਼ੱਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤਖੇਰੀ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅਰਥ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 123 (4) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਿਰਫ ਇਨਕਾਰ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਿਆਨ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿ ਵੋਟਿੰਗ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੇਨਿਯਮੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਕਾਰਨ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪਦਾਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਪਹਿਲੀ ਤਰਜੀਹ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਹਲਕੇ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਵਾਦਿਤ ਚੋਣਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸੱਚ ਜਾਂ ਅਨੁਮਾਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦਿਮਾਗ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਇਰਾਦਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸੱਚ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲਣ ਵਿੱਚ ਟੈਸਟ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਬਦਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪੁਰੀ, ਮੈਂਬਰ, ਚੋਣ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਪੀਲ, ਮਿਤੀ 6 ਮਾਰਚ, 1959. ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਡੀ.ਸੀ. ਗੁਪਤਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ.

ਡੀ.ਐਨ. ਅਗਰਵਾਲ, ਆਰ. ਐਨ. ਏ ਗਰਵਾਲ, ਅਤੇ ਅਬਨਾਸ ਚੰਦਰ, ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ।

ਫੈਸਲਾ

ਦੁਆ, ਜੈ.—ਇਹ ਅਪੀਲ ਚੋਣ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਕਰਨਾਲ ਦੇ 6 ਮਾਰਚ, 1959 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਚੋਣ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ 1957 ਵਿੱਚ ਘਰੌਂਡਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ) ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਫਲ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚਾਲੇ ਤਿਕੋਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਫਲ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਚੋਣ ਜਿੱਤੀ। ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 16,943 ਅਤੇ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਨੂੰ 16,719 ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਵੋਟਾਂ 24 ਫਰਵਰੀ, 1957 ਨੂੰ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਵ 25 ਫਰਵਰੀ, 1957 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਨੇ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮੌਜੂਦਾ ਚੋਣ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ 24 ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ:

1. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਖੁਦ ਅਤੇ ਅਰਜਨ, ਰਿਸਾਲਾ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੋਸਟਰ 'ਏ' ਅਤੇ 'ਏਆਈ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਸਨ?
2. ਜੇ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 1 ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਨੇਕਚਰ 'ਏ' ਅਤੇ 'ਏਆਈ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਕਿਸ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ?
3. ਕੀ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ?
4. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਇਹ ਪੋਸਟਰ 20-2-1957 ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਪਿੰਡ ਕੋਹੰਡ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ ਰਿਸਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ?
5. ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਰਿਸਾਲਾ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪੋਸਟਰ ਪਿੰਡ ਕੋਹੰਡ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਚੌਪਾਲ ਵਿਖੇ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾਏ ਸਨ?

6. ਕੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 20-2-1957 ਨੂੰ ਇਹ ਪੋਸਟਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਿਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕੇਮਲਾ ਪੁੰਡਰੀ ਅਤੇ ਅਲੀਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾਏ ਸਨ?
7. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 21-2-1957 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਬੱਲਾ, ਗਗਨਸੀਨਾ ਅਤੇ ਬਲ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਿਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਪੋਸਟਰ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾਏ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ?
8. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 22-2-1957 ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪਾਧਾ ਅਤੇ ਘਰੌਂਡਾ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾਏ ਸਨ?
9. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੋਂ ਪੇਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਘਰੌਂਡਾ ਦੇ ਮੁਲਖ ਰਾਜ ਅਤੇ ਦਰਆਈ ਲਾਲ ਦੇ ਟਾਂਗਾ ਖਰੀਦੇ ਸਨ?
10. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਟਾਂਗਾ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ?
11. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ 18-2-1957 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਗੋਲੀ ਦੇ ਬੈਰਾਗੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦਗੀ ਰਾਮ ਰਾਹੀਂ ਚੌਪਾਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ 200/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ? ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?
12. ਕੀ ਪਿੰਡ ਅਰਾਈਨਪੁਰਾ ਵਿਖੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 20 'ਤੇ ਸਵੇਰੇ 9:30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਵੋਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ? ਜੇ, ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਹੈ?
13. ਕੀ ਪਿੰਡ ਬੱਲਾ ਦੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 28 ਅਤੇ 29 'ਤੇ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਅਤੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 30 'ਤੇ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ ਅਤੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 31 'ਤੇ ਸਵੇਰੇ 9:25 ਵਜੇ ਤੱਕ ਵੋਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ? ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?
14. ਕੀ ਪਿੰਡ ਬੱਲਾ ਦੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 30 ਅਤੇ 31 'ਤੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 28 ਅਤੇ 29 'ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ 3:30 ਵਜੇ 3:45 ਵਜੇ ਵੋਟਿੰਗ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ? ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

15. ਕੀ ਪਿੰਡ ਗਗਸੀਨਾ ਵਿਖੇ ਵੇਟਿੰਗ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ 3:45 ਵਜੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 36 'ਤੇ ਰੁਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਉਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 37 'ਤੇ ਵੇਟਿੰਗ ਸਵੇਰੇ 9:30 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ? ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

16. ਕੀ ਪਿੰਡ ਬੱਲਾ ਦੇ ਪੇਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 28 ਅਤੇ 29 'ਤੇ ਪੇਲਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ 3:30 ਵਜੇ ਅਤੇ ਬੁਥ ਨੰਬਰ 30 ਅਤੇ 31 'ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ 3:45 ਵਜੇ ਵੇਟਿੰਗ ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ?

17. ਕੀ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ ਨੇ ਪੇਲਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਗੇ? ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

18. ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ ਨੇ 23-2-1957 ਨੂੰ ਪੇਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 28 ਤੋਂ 31 ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਆਮ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਬੱਲਾ ਦੇ ਜੈਨ ਬ੍ਰਦਰਹੱਡ ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ? ਜੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

19. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਨੇਕਚਰ 'ਬੀ' ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?

20. ਕੀ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਤੀ ਰਾਮ, ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ?

21. ਜੇ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 19 ਅਤੇ 20 ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

22. ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਐਮ.ਏ. ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀ [ਧਾਰਾ 123 \(7\)](#) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਹੈ?

23. ਜੇ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 22 ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਐਮ.ਏ. ਨੇ 20-2-1957 ਅਤੇ 21-2-1957 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕਲਾਰਾਮ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਐਮ.ਏ. ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਐਮ.ਏ. ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 1 ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ?

24. ਜੇ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 23 ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?

ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੋਣ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਚੋਣ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ:

1. ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।
2. ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਖਰੀਦਣਾ।
3. ਬੈਰਾਗੀ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣਾ।
4. ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, [1951](#) ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਪੇਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੋਟਿੰਗ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਬੰਦ ਕਰਨਾ।
5. ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ।
6. ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਨਕਲ।
7. ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਐਮ.ਏ. ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਰਾਹੀਂ ਲਿਜਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚੋਣ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਚਰਿੱਤਰ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ। ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੁਆਰਾ 'ਏ' ਅਤੇ 'ਏ.ਆਈ.' ਦੇ ਅਨੇਕਚਰ ਜੋੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਅਨੇਕਚਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਨੇਕਚਰ 'ਏ' ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਹੇਠਲੇ

ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਨਾਮ "ਆਲਾ ਪ੍ਰੈਸ ਚਾਂਦਨੀ, ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ" ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਐਨੇਕਰ "ਏਆਈ" ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ: "ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ"। ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ; (i) 'ਸੰਸਾਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰੈਸ, ਕਰਨਾਲ ਅਤੇ (ii) "ਨਕਲ ਆਲਾ ਪ੍ਰੈਸ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ"। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪੇਸਟਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਿਖਰ 'ਤੇ "ਸ੍ਰੀ ਲਾਲਾ ਜੀ ਕੀ ਕਾਲੀ ਕਰਤੂਤਾਂ" ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ 16 ਸਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

"1947 ਤਕ ਹਿੰਦੂ ਸਬਾਈ ਮੌਕਾ ਪਾ ਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਪਨਾਈ, ਮਾਰ ਕਟ ਮੈਂ ਖੁਬ ਧਨ ਲੁਟਾ ਏਸ਼-ਓ-ਇਸ਼੍ਰਿਤ ਕਾ ਗੁਲਸ਼ਨ ਲੁਟਾ।

ਬਨਿਆ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਬਾਲਮੀਕਿ, ਨਾਈ ਜੋ ਫਾਂਸਾ ਉਸ ਦੀ ਹਜਾਮਤ ਬਨਾਈ।

ਬਖਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਚਮਾਰ ਅਤੇ ਸੈਣੀ ਜਿਸਕੀ ਫਸੀ ਹਜਮ ਕਰ ਲੈਨੀ।

ਮੰਦਰ, ਮਸਜਿਦ, ਚੌਪਾਲ, ਚੌਬਰੇ ਗੰਦੇ ਕੀਏ ਸਥਾਨ ਸਰੇ।

ਪਿਆਰਾ ਬਨਾ ਏਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੁਟਾ ਕਰਜਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗਲ ਘੁੰਟਾ।

ਇਸ ਪਰ ਵੀ ਕੁਝ ਸਬਰ ਨਾ ਆਇਆ ਜੁਲਮ-ਓ-ਸੀਤਮ ਕਰ ਦੂਰ ਭਗਿਆ ਛੋਰੇ ਨਹੀਂ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਉਨ ਕੇ ਵੀ ਦਿਖਲੀਏ ਨਜ਼ਾਰੇ।

ਅੱਖਰ ਕਿਸਟ ਕਰਾ ਚੁਟਕਾਰਾ ਦੌਲਤ ਕਾ ਪਾਕਰਾ ਸਹਾਰਾ।

ਕਰਮਾਸ਼ ਫਾਰਮ ਰੰਗ ਰੰਗੀਲੀ ਡੈਮ ਮੋਹਬਤ ਫਾਂਸੀ ਚੰਬੇਲੀ।

ਪਿਛ ਕੀਆ ਜਗਾਧਰੀ ਜਾ ਕਰ ਜਨ ਬਚਾਈ ਹਥ ਜੋਰ ਕਰ।

ਇਹ ਪਰ ਵੀ ਸਾਬਰ ਨਾ ਆਇਆ ਸਾਥ ਬੇਥ ਕਰ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਯਾ ਹੈ।

ਥਿਕ ਬਤਾਓ ਕੁਛ ਸਮਾਜ ਮੈਂ ਏ ਆਇਆ ਹੇ ਲਾਲਾ ਭਾਈ।

ਕਾਲੀ ਕਰਤੂਤਾਂ ਢੇਕ ਲੇਨਾ ਸਿਰਫ ਵੋਟ ਕਾਂਗਰਸ ਕੇ ਦੇਨਾ ਹੈ.

ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਬਿਚਾਰੀ 12-3-56 ਹੁਈ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ।

ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਤਬ ਬਚੀ ਭੀਗੀ ਬਿਲੀ ਘਰ ਕੇ ਆਈ।

(3) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਪ੍ਰੈਸ, ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁਕਮ ਚੰਦ PW4 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ 19-2-1957 ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਪੇਸਟਰ, ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਪੀ.ਡੀ. ਉਸ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕੋਲ ਪੇਸਟਰ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੀ.ਸੀ., ਅਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਦੀ ਤਸਵੀਰ. ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਸੀ. ਐਨੇਕਚਰ 'ਏ' ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਲਾਈਨ "ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲਾ ਜੀ ਕੀ ਕਾਲੀ ਕਰਤੂਤ" ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'ਤੇ ਲਾਲ ਸਿਆਹੀ ਵਾਲੇ ਨੋਟ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾਂ ਛਾਪਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਡੀ., ਪੇਸਟਰ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਕਲ ਹੈ. ਪੀ.ਸੀ., ਇਹ ਗਵਾਹ. ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ 19-2-1957 ਨੂੰ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੇਸਟਰ ਦੀਆਂ 500 ਕਾਪੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ 4 ਜਾਂ 5 ਵਜੇ ਹੀ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚਾਰਜ 33/- ਰੁਪਏ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੇਸਟਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ. ਪੀ.ਸੀ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਪੋਜ਼ਿਟਰ ਨੂੰ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਲਾਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਮ 4 ਜਾਂ 5 ਵਜੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਪੇਸਟਰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ 19 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8 ਜਾਂ 8-30 ਵਜੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਉਸ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਏ ਸਨ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਡਰ ਚੌਧਰੀ, ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਪੇਸਟਰ 'ਤੇ "ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ" ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਆਰਡਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਛਪੀ ਰਸੀਦ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੋਕਰ ਜਾਂ ਖਾਤੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ

ਕੇਲ ਕੋਈ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਭਰਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ 1951 ਤੋਂ 1957 ਤੱਕ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ (ਰਾਮ ਸਰੂਪ) ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿਵਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਟਿਕਟ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੋਸਟਰ ਦੇ ਕਤੀਬ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਬਲਾਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਵੇਰੇ 9 ਜਾਂ 9-30 ਵਜੇ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਕਰੀਬ 1-30 ਵਜੇ ਕਰਨਾਲ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੁਬਾਰਾ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਫਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਬਲਾਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਬਲਾਕ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪੋਸਟਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸਿਵਾਏ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਲਗਭਗ 4/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਵਕੀਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜੁਲਾਈ 1੯੫੭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀ ਸੀ।

ਇਸ ਪੋਸਟਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਸਟੀਰੀਓਟਾਈਪਡ ਜਾਂ ਆਮ ਸਥਾਨ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਫੋਟੋ ਅਤੇ "ਲਾਲਾ ਜੀ ਕੀ ਕਾਲੀ ਕਰਤੂਤਾਂ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲਾ ਪੋਸਟਰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦਾ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਦਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੋਸਟਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਫਰਮ ਦਾ ਨਾਮ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਬਲਾਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਅੰਗੂਠੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਫੋਰੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਲ 33/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਦੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਛਾਪਣ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.4 ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ RW.18 ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਗਵਾਹ-ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਪੀ.ਐਲ. ਵਰਗਾ ਪੋਸਟਰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ, ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਖਜੂਰ ਰੋਡ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਰਾਹੀਂ ਛਾਪਿਆ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ। ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਰ. ਡਬਲਿਊ. 30 ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। 28-3-1957 ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਵੱਲੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਮੈਨੂੰ ਸਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬੇਤੁਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਪੀ.ਐਫ. ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਤਸੁਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਚ 1957 ਵਿੱਚ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਤੱਥ ਸੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਨਾ ਕਰਦੀ।

(4) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਗਗਸੀਨਾ ਬਾਰੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 9, ਰਤੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 35, ਬਦਲੂ ਰਾਮ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਰਤੀ ਰਾਮ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੋਣ ਨਤੀਜੇ ਐਲਾਨੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਚਾਇਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਦਾ ਇੱਕ ਧਿਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੋਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੰਦ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਤੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

35 ਸਾਲਾ ਬਡਲੂ ਰਾਮ ਵੀ ਪਿੰਡ ਗਗਸੀਨਾ ਦਾ ਲੰਬਰਦਾਰ ਅਤੇ ਪੰਚ ਹੈ। ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ 21 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਕੇ. ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾ ਕੇ ਵੰਡੇ। ਰਤੀ ਰਾਮ ਪੀ ਡਬਲਯੂ 9 ਵਾਂਗ ਇਹ ਗਵਾਹ ਵੀ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਮਤੇ ਦਾ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਤੀ ਰਾਮ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ RW 16 ਕਾਬੁਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ ਕੇ ਅਤੇ ਪੀ ਐਲ ਵਰਗੇ ਪੋਸਟਰ ਵੋਟਿੰਗ ਤੋਂ 3 ਜਾਂ 4 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਚੌਪਾਲ 'ਤੇ ਚਿਪਕਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਖੁਦ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਵੰਡਣ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾਉਣ ਲਈ ਪਿੰਡ ਗਗਸੀਨਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਵਾਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਤਾ, ਐਗਜ਼ੀਬਿਟ ਪੀ. ਜੇ. 1, ਉਸਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਗਵਾਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 9 ਅਤੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 35 ਵਰਗਾ ਸੀ, ਜੋ ਮਤੇ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਧਿਰ ਸੀ। ਪੀ. ਜੇ. 2, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੇਟਿੰਗ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਗਗਸੀਨਾ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਇੰਨੇ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(5) ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਗਲਾ ਪਿੰਡ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ, ਇਹ ਦੇਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 20-2-1957 ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 4 ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਚਿਪਕਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਪੀ.ਐਲ. ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ PW32 ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਇਕਲੋਤਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦਾ ਵਰਕਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪੋਸਟਰ ਚਿਪਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬੇਲੋੜਾ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਨੇ 2 ਜਾਂ 3 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। RW. 6 ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਸੀ. ਅਤੇ ਪੀ.ਡੀ. ਵਰਗੇ ਪੋਸਟਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਣੀਪਤ ਖੰਡ ਮਿੱਲ ਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਇਸ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 32 ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਲਈ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

(6) ਪਿੰਡ ਕੇਮਲਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 13 ਅਤੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 25 ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੁਗਨ ਚੰਦ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਸਰਪੰਚ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵੇਟਿੰਗ ਤੋਂ 4 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੇਰੇ 8 ਜਾਂ 9 ਵਜੇ (ਜੋ ਕਿ 20-2-1957 ਨੂੰ ਆਵੇਗਾ) ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੇਮਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਪੋਸਟਰ ਚਿਪਕਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਹੀਤਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੋਸਟਰ 20-2-1957 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 20 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰ ਕਿਵੇਂ ਚਿਪਕਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਪਤਾ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਐਲ. ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਕੇ. ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ 20 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਐਲ. ਵਰਗੇ ਪੋਸਟਰ ਮਿਲੇ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਛਾਪੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਐਲ. ਵਰਗੇ ਪੋਸਟਰ ਸਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.4 ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਪੋਸਟਰ ਛਾਪਵਾਉਣ ਲਈ ਫੋਟੋ ਦਾ ਨਵਾਂ ਬਲਾਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ RW-18 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਸਟਰ ਛਾਪੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪੋਸਟਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਯਕੀਨਯੋਗ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। PW13 ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪੋਸਟਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਦਲ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਵੋਟ ਨੰਬਰ ਯਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਵਾਰਡ ਨੰਬਰ ਯਾਦ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਗਲਤ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਿੰਡ ਕੇਮਲਾ ਦੇ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.25 ਰਤਨ ਲਾਲ ਦਾ ਬਿਆਨ PW13 ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗਵਾਹ ਇੰਨੇ ਸੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ RW 23 ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੋ

ਕਿ ਲਗਭਗ 60 ਸਾਲ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਮੇਲਾ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਨੇ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਗਨ ਚੰਦ ਸ਼੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਸੀ; ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪੋਸਟਰ ਵੰਡੇ ਜਾਂ ਚਿਪਕਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(7) ਪਿੰਡ ਪੁੰਡਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 10 ਇਕਲੋਤਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰ ਚਿਪਕਾਉਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਪੋਸਟਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੋਸਟਰ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜੀ ਇਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਸਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.32 ਵਰਗੇ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ 20 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਕਰੀਬ 10 ਜਾਂ 11 ਵਜੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਪੋਸਟਰ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਪੁੰਡਰੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 13 ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 10 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵੱਲੋਂ ਆਰ. ਡਬਲਯੂ. 22 ਅਤੇ ਆਰ. ਡਬਲਯੂ. 24 ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 10 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(8) ਪਿੰਡ ਅਲੀਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 12 ਪੂਭੂ ਦਿਆਲਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਅਨੁਸਾਰ 20-2-1959 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਜਾਂ 5 ਵਜੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੋਸਟਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੋਸਟਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ, ਜੋ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੋਸਟਰ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚਿਪਕਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ 20 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4 ਜਾਂ 5 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਕਮ ਚੰਦ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. 4 ਤੋਂ ਪੋਸਟਰ ਵੰਡੇ। ਜੇ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੱਸੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਅਲੀ ਖਾਲਸਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਚਿਪਕਾਏ ਗਏ ਪੋਸਟਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪੀ.ਐਲ. ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿੰਡ ਕਮਲਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ

ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(9) ਪਿੰਡ ਬੱਲਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 30, ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 38. ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 39 ਅਤੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 44 ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ. ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 39 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਗਵਾਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਸਮਰਥਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ. ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 39 ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਭਗ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਟਿੰਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੇਲਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 150 ਜਾਂ 175 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 150 ਜਾਂ 175 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਵੋਟਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੇਲਿੰਗ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਜੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਣਬੁਲਾਏ ਗਵਾਹ ਵੀ ਓਨੇ ਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਬਦਤਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਰ. ਡਬਲਯੂ. 4 ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਬੂਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਖੰਡਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(10) ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ, ਜੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਪੀਲ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ [ਬਾਰੂ ਰਾਮ ਬਨਾਮ ਪੁਸ਼ਾਨੀ](#), ਏਆਈਆਰ 1959 ਐਸਸੀ 93 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਗਜੇਂਦਰਗਡਕਰ ਜੇ. ਨੇ ਪੰਨਾ 96 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 166 ਏ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਦੋਂ ਉਕਤ ਨਤੀਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਭਿਆਸ ਨਿਯਮ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ [ਸਰਜੂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਬਨਾਮ ਜਵਲੇਸ਼ਵਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ](#) ਏਆਈਆਰ 1951 ਐਸਸੀ 120 ਵਿੱਚ ਮੁਖਰਜੀ ਜੋ ਦੁਆਰਾ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤੇ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ:

ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਜੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਹੇਠਲੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਨਿਯਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਜੁਬਾਨੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਤੋਂ ਬਚ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਸੰਭਵਤਾ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਤੁਲਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਅਪੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸ ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਡਬਲਯੂ ਸੀ ਮੈਕਡੋਨਲਡ ਬਨਾਮ ਫ੍ਰੈਡ ਲੈਟੀਮਾਰ ਏਆਈਆਰ 1929, ਪੀਸੀ 15 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ [116 ਏ](#) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਅਪੀਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਪੀਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੋਡ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੂਲ ਫਰਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ; ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਧਾਰਾ ਖੁਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਉਹੀ ਪੇਜ਼ਰ, ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੂਲ ਫਰਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲਾਂ 'ਤੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਏਆਈਆਰ 1959 ਐਸਸੀ 93 ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਿਯਮ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 116 ਏ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੇ , ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਆਮ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪੇਸਟਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਅਯੋਗ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਪੇਸਟਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਗਵਾਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਬਹੁਮਤ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੇਸਟਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੇਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਸਫਲਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਯਕੀਨਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪੇਸਟਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਸ਼੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਗਣਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨੂੰ ਅਸਲ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਵੋਟਰ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਸਲ ਪੇਸਟਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਇਹ ਪੇਸਟਰ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਮੇਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪੇਸਟਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੇਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਝੂਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੈ ਜੋ [ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ](#) ਦੀ ਧਾਰਾ 123 (4) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ੍ਰੀ ਦਲੀਪ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸਟਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਸਟਰਾਂ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਪੀਕੇ ਅਤੇ ਪੀ.ਐਲ. ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੱਥ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ, ਵਕੀਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢੀਏ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚੇ ਹਨ ਜਾਂ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਸਟਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹਾਂ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੀ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੇਸਟਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠੇ ਸਨ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਿਰਫ ਇਨਕਾਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਿਆਨ ਉਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਐਕਸਟਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਆਰ. 1. R. 3 ਅਤੇ R. 4. ਇਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਜਾਂ ਇੱਜ਼ਤਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤੱਥ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਘੜੜਾਂ ਦੇ 32 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਗਸਤ 1956 ਵਿੱਚ

ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਚਰਿੱਤਰ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕੇਸ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ।

(11) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਮੁੱਦੇ ਨੰਬਰ 9 ਅਤੇ 10 'ਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਧਾਰਾ 123 (5) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਟਾਂਗਾ ਡਰਾਈਵਰ, ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 5 ਅਤੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 6, ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.29 ਟੀਕਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਦਰਆਈ ਲਾਲ ਅਤੇ ਮੁਲਖ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਟਾਂਗੇ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਗਲਤ ਬਿਆਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਿਤ ਦਾਖਲੇ ਬਾਰੇ ਟੀਕਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਰ. ਡਬਲਯੂ. 11 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(12) ਵਕੀਲ ਨੈੱਟ ਨੇ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 11 ਲਿਆ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦੀ [ਧਾਰਾ 123 \(1\)](#) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ । ਇਹ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ "ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ" ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤੋਹਫ਼ਾ, ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਜਾਂ ਵਾਅਦਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

(a) * * * *

(b) ਕਿਸੇ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

(i) * * * *

(ii) ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵੋਟਰ।

ਮੈਂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਰਫ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੈਰਾਗੀ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਦਗੀ ਰਾਮ ਪੀਡਬਲਯੂ 14 ਨੂੰ 200 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਰਕਮ ਮੌਜੂ ਗੋਲੀ ਵਿੱਚ ਬੈਰਾਗੀ ਲਈ ਚੌਪਾਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 14, ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 15 ਅਤੇ ਪੀ. ਡਬਲਯੂ. 16 ਤਿੰਨ ਗਵਾਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾਤਾ-ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਨੇਟ-ਬੁੱਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਐਂਟਰੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੰਦਗੀ ਰਾਮ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. 14, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਸਰਪੰਚ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. ਨੇ ਚੌਧਰੀ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ,

ਇਹ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਗਵਾਹ-ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਪਾਲ ਸਿਰਫ 40 ਜਾਂ 50 ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਨੈਨ ਅਤੇ ਗਠਵਾਲਾ ਗੋਟਾਂ ਦੇ ਬੈਰਾਗੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਲਈ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਬੈਰਾਗੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਰਦ 25/- ਰੁਪਏ ਵਸੂਲੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 4 ਜਾਂ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਾਤੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਜੋ ਇਸ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਾਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਲੇਖਾ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਚੌਪਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ, ਹੁੱਡ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਾ-ਜੇਖਾ ਸਮਝਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਖਾਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਧਨਪਤ ਰਾਮ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.15 ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਡਬਲਯੂ. 16 ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੌਪਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਟਕਰਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੈਪਾਲ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੇਖਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੇਸ਼ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫ਼ਾ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੇ ਦਾਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਮੰਨਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਦਾਨ ਜਾਂ ਤੋਹਫ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਅਤੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸ਼ੱਕ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਤੁਰੰਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਦੇਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਦੇਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅਰਥ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਮੈਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 11 'ਤੇ ਵੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(13) ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 12 ਅਧੀਨ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੇਟਿੰਗ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਲਦੀ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲਿਜਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.1 ਅਤੇ ਮੀਆਂ ਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਕਰਨਾਲ, ਪੀ.ਡਬਲਯੂ.2 ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿੰਡ ਅਰਾਈਨਪੁਰਾ ਵਿੱਚ ਵੇਟਿੰਗ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 10 ਜਾਂ 15 ਮਿੰਟ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਲਟ ਬਾਕਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੇਨਿਯਮੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਕਾਰਨ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪਦਾਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹਨ; [S. 100 \(I\)\(d\)\(iv\)](#) ਰਾਹੀਂ।

ਮੌਜੂਦਾ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵੋਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 10 ਜਾਂ 15 ਮਿੰਟ ਦੀ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵੋਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੱਕ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ 224 ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਲਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਰੁਲੀਆ ਰਾਮ 224 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਵੋਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 10 ਜਾਂ 15 ਮਿੰਟ ਦੀ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜਲਦੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹਨ।

ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਬੰਧਤ ਪੇਲਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਦੇ 4 ਵਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੋਟਰ ਜਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੇਨਿਯਮੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ; ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਮਹੱਤਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਮੁੱਦੇ ਨੰਬਰ 12 ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ।

(14) ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਪਹਿਲੀ ਤਰਜੀਹ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਵਾਦਿਤ ਚੋਣਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਅਨੁਮਾਨ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰਮਾਰ [ਬਨਾਮ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਪਾਲ](#), ਏਆਈਆਰ 1959 ਐਸਸੀ 244 ਵਿੱਚ ਏ. ਕੇ. ਸਰਕਾਰ ਜੇ. ਦੀਆਂ

ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦਿਮਾਗ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਇਰਾਦਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਟੈਸਟ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: ਦੇਖੋ ਬਲਵੰਤ ਰਾਏ ਬਨਾਮ ਬਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ, 1958 (ਪੁੰਜ) ਦਾ ਐਫ. ਏ. ਨੰਬਰ 164.

(14a) ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਅਪੀਲ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡੀ. ਫਾਲਸ਼ਾ, ਜੇ.

(15) ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

(16) ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕਾਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Translated by Rakesh Sharma, Translator.